

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Civiltiesisko zinātņu katedra

KOPSAVILKUMS

Promocijas darbam

Pretrunas starp īpašuma tiesībām uz mežu un tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē

Juridiskās fakultātes doktorantūras
studente **Līga Menģele-Stillere**

Darba vadītāji:

Dr.iur., prof. **Ilma Čepāne**,
Latvijas Universitāte, Latvija

PhD iur., asoc.prof. **Birgitte Egelund Olsen**
Orhūsas Biznesa skola, Dānija

Rīga, 2006

Tēmas aktualitāte

Darba tēmas izvēlei par iemeslu kalpo novērojumi, ka vides tiesību jautājumi mūsdienās kļūst arvien aktuālāki un vides aizsardzības nepienācīga novērtēšana noved pie sabiedrībai vairāk vai mazāk bīstamām sekām, tajā skaitā netiek nodrošinātas tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Lai nodrošinātu ilgspējīgu attīstību, nepieciešams meklēt aizvien jaunus risinājumus ekonomiskās attīstības un vides aizsardzības aspektu līdzsvarošanai. Šis darbs vērtējams kā ieguldījums esošās situācijas izpētē un teorētisko iespēju apzināšanā ar mērķi uzlabot vides aizsardzības stāvokli Latvijā, tādējādi nodrošinot tiesību uz labvēlīgu vidi īstenošanu.

Izvēlētās darba tēmas aktualitāti raksturo situācija Latvijā vides aizsardzības jomā. Ir jādomā, kādā veidā īslaicīgo mērķu sasniegšanu uz vides rēķina varētu aizstāt ar ilglaicīgu un kompleksu pieeju dabas vides izmantošanā. Attīstībā, ir svarīgi, lai ilgspējības principu ievērotu gan valsts, nosakot attīstības prioritātes, gan privātpersonas, tajā skaitā, meža īpašnieki, apsaimniekojot savus mežus.

Šī darba ietvaros tiek apskatītas tikai īpašuma tiesības uz mežu. Tās ir izvēlētas tāpēc, ka meža nozarē īpaši uzskatāmi atklājas pretrunas starp īpašnieka tiesībām gūt labumu no sava meža un sabiedrības tiesībām uz labvēlīgu vidi, kas saistās ar mežā esošo dabas vērtību aizsardzību un saglabāšanu pašreizējai un nākamajām paaudzēm. Meža nozares nozīmīgumu raksturo divi rādītāji, pirmkārt, meža zemju platība, otrkārt, meža nozares loma ekonomikā. Latvijā mežu platības ir 2 950 267,3 hektāru no visas Latvijas teritorijas, kas sastāda 45% no kopējās valsts teritorijas.¹ Tātad gandrīz puse no valsts teritorijas ir klāta ar mežiem, un šim faktoram ir nozīme valsts ekonomikas attīstībā. Darbā minētie statistikas dati apliecina meža nozares nozīmīgumu ekonomikas attīstībā. Ņemot vērā šos rādītājus, ir izskaidrojama meža īpašnieku interese gūt peļņu no sava īpašuma, jo tirgū ir augsts pieprasījums pēc koksnes produktiem.

Pēc piederības Latvijas meži sadalījušies šādi: valsts meži – 1 481 715,9 hektāri jeb 50,2% no visiem mežiem, pašvaldībām pieder 80212,9 hektāri jeb 2,7 %, pārējiem meža īpašniekiem – 1 388 338,5 hektāri jeb 47,1%.² Šāda meža īpašuma struktūra Latvijā ir izveidojusies zemes reformas rezultātā, jo pirms neatkarības atgūšanas Latvijā viss meža īpašums atradās tikai valsts īpašumā. Zemes reformas rezultātā, iegūstot mežus īpašumā privatizācijas ceļā, meža īpašniekiem vienlaicīgi neradās zināšanas un izpratne par ilgspējīgu

¹ *Gadskārta. Valsts meža dienests. 2006.* Rīga, B.i., 2006, 30.lpp.

² *Gadskārta. Valsts meža dienests. 2006.* Rīga, B.i., 2006, 30.lpp.

meža apsaimniekošanu, tādējādi mežos notika daudzas nelikumības, meži tika izpostīti peļņas gūšanas nolūkos.

Apskatot jautājumus par pretrunu risināšanas norisi, darbā tiek apskatīts gan politikas formulēšanas process, gan politikas jeb juridiski nesaistošajos (saukti arī par *soft –law*) dokumentos ietvertu nostādņu īstenošana, izstrādājot normatīvos aktus. Nozīmīga loma pretrunu risināšanā ir tiesību normu piemērošanas procesam, jo šajā posmā ir iespējams konstatēt, vai ekoloģisko tiesību avoti sasniedz to mērķi, kādam tie radīti, tāpēc darbā tiek apskatīti vides tiesību instrumenti.

Jāatzīmē, ka mežiem ir ļoti daudzveidīga nozīme vides aizsardzībā, runājot gan par meža koksnes un nekoksnes vērtību izmantošanu, gan par meža ietekmi uz klimata pārmaiņām, tomēr šajā darbā jautājumi attiecībā uz klimata pārmaiņām to specifikas un pētījuma ierobežotā apjoma dēļ netiek apskatīti. Tāpat, runājot par ilgtspējīgas attīstības koncepciju, bez ekonomiskajiem un ekoloģiskajiem jautājumiem pastāv arī sociālie un dažkārt atsevišķi izdalītie kultūras jautājumi, kas arī būtu ņemami vērā līdzsvarojot atšķirīgās intereses. Tomēr šī darba ietvaros tiek pētīta ekonomiskā attīstība, saistot to tikai ar vienu aspektu – meža īpašuma tiesību realizāciju un tās līdzsvarošana ar vides saglabāšanas un uzlabošanas pasākumiem, jo ekonomiskā attīstība un ar to saistītā vēlme neierobežoti izmantot meža resursus un vides saglabāšanas nepieciešamība ir dominējošie aspekti šobrīd Latvijā, kā arī citur pasaulē.

Darba mērķis, uzdevumi, struktūra un metodes

Darba mērķis. Šajā darbā tiek apskatītas pretrunas starp īpašumtiesībām uz mežu un tiesībām uz labvēlīgu vidi Latvijā. Apzinot gan īpašumtiesību, gan tiesību uz labvēlīgu vidi būtību, darbā izvirzītais mērķis ir piedāvāt risinājumus, kā Latvijā, virzoties ilgtspējīgas attīstības virzienā, sabalansēt tiesības uz labvēlīgu vidi un īpašumtiesību īstenošanu meža nozarē.

Šī darba mērķis ir ne tikai pastāvošās situācijas un nepilnību noskaidrošana, bet arī vides tiesību instrumentu apzināšana, kas būtu piemērojami pretrunīgo interešu līdzsvarošanai. Papildus tradicionālajam un plašāk pielietotajam tiešās regulācijas jeb komandas un kontroles instrumentam īpaša uzmanība šajā darbā tiek pievērsta arī vides līgumiem, uz tirgus ekonomikas principiem balstītiem instrumentiem un plānošanas instrumentiem.

Darba uzdevumi ir izpētīt īpašumtiesību un mežu un tiesību uz labvēlīgu saturisko būtību un šo tiesību saistību ar ilgtspējīgas attīstības koncepciju. Identificējot īpašuma tiesību

un tiesību uz labvēlīgu vidi atšķirīgo tiesiskās aizsardzības līmeni, apzināt pretrunas starp šīm tiesībām un meklēt veidus, kā šīs pretrunas mazināt. Darbā tiek pētīti vides tiesību instrumenti ar mērķi atrast alternatīvas tradicionālā tiešās regulācijas jeb komandas un kontroles instrumenta aizstāšanai, jo vides tiesību pētījumi liecina, ka šis instruments daudzkārt tiek atzīts par neefektīvu vides aizsardzības mērķu sasniegšanā. Kā viens no darba uzdevumiem tiek izvirzīts arī pretrunu risināšanas procesa uzlabošana, apskatot pretrunu risināšanas procesuālo norisi hronoloģiski un uzsverot normatīvajos aktos sabiedrībai garantēto līdzdalības tiesību visos pretrunu risināšanas posmos nodrošināšanu.

Darba struktūra. Darbs sastāv no 18.nodaļām, ieskaitot ievadu un kopsavilkumu.

Darbs nosacīti sastāv no četrām daļām. Pirmā daļa ir veltīta vispārīgiem jautājumiem par pētījumu, tādiem kā tēmas pieteikuma izvēles pamatojums, struktūra, pētījumā izmantotie avoti un metodes. Otrajā daļā ir apskatīti pamatjautājumi, respektīvi, kā saprotama ilgtspējīgas attīstības koncepcija, kas ir tiesības uz labvēlīgu vidi un īpašuma tiesības uz mežu. Tiek aplūkota šo pamatjautājumu jeb pamatkonceptiju būtība un problemātiskie aspekti, tiek meklēti risinājumi esošās tiesiskās situācijas uzlabošanai. Trešajā daļā tiek noskaidrota pretrunu būtība jeb saturs, pētīta pretrunu procesuālā norise, apskatot gan juridiski nesaistošo dokumentu, gan normatīvo aktu izstrādāšanu, akcentējot normatīvajos aktos sabiedrībai garantētās līdzdalības tiesības abos šajos procesos. Ceturtā daļa šajā darbā ir veltīta risinājumu meklējumiem, lai mazinātu pastāvošās pretrunas starp tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē un īpašumtiesībām uz mežu. Pētot dažādus instrumentus, tiek apskatīts tiešās regulācijas jeb komandas un kontroles instruments, īpaši pētot valsts pārvaldes iestāžu kompetences jautājumu. Atsevišķi tiek apskatīti ekonomikas instrumenti, vides līgumi, plānošanas instrumenti un to pilnveidošanas iespējas Latvijā.

Darbā izmantotās metodes. Šajā darbā tiek izmantota kompleksā pieeja, jo vides tiesības nevar pilnībā pieskaitīt ne publiskajām, ne privātajām tiesībām. Lai arī pārsvarā vides tiesībām ir publisko tiesību raksturs, tomēr būtiska loma ir tādām privāto tiesību jomām kā īpašuma tiesības, saistību tiesības, zaudējumu atlīdzība un citām. Šā darba ietvaros publisko un privāto tiesību mijiedarbība ir īpaši aktuāla, jo meža īpašuma tiesību realizācija un tās ierobežojumi ir privāto tiesību jautājums, turpretī valsts darbības sabiedrības tiesību dzīvot labvēlīgā vidē nodrošināšanā pārstāv publisko tiesību jomu. Publisko un privāto tiesību mijiedarbības aspekts spilgti redzams, pētot vides tiesību instrumentus pretrunu mazināšanai.

Starpdisciplinārā pieeja ir otrs kompleksās pieejas veids, kas tiek lietots šajā darbā. Šī darba ietvaros būtiski ir jautājumi, kas saistīti gan ar dabas zinātnēm, gan ar ekonomiku, gan ar politiku, gan komunikāciju zinātnēm. Izmantojot mijiedarbību starp tiesībām un dabas zinātnēm, ir iespējams noskaidrot meža kā dabas resursa nozīmi un lomu sabiedrības tiesību

uz labvēlīgu vidi nodrošināšanā. Izmantojot ekonomikas un tiesību mijiedarbību, ir iespējams runāt par ekonomikas instrumentiem.

Vides tiesību jomā ir jāuzsver politikas zinātnes loma saistībā ar tiesībām, jo vides tiesībām ir raksturīgs liels daudzums politiskā līmeņa norišu un to rezultātā pieņemto juridiski nesaistošo dokumentu. Komunikāciju zinātnei ir nozīmīga loma tiesību uz labvēlīgu vidi procesuālajā realizācijā, jo informācijas sniegšana par vidi, sabiedrības tiesības iesaistīties lēmumu pieņemšanā ir saistīta ar komunikācijas nodrošināšanu starp sabiedrību un lēmumu pieņēmējiem.

Darbā tiek izmantota arī vēsturiskā metode. Ņemot vērā vides tiesību dinamisko dabu, vēsturiskajai metodei ir nozīme tādu pamatjautājumu kā īpašumtiesības uz mežu, ilgtspējīga attīstība, tiesības dzīvot labvēlīgā vidē izpratnē.

Darba teorētiskā nozīme un praktiskā pielietojamība

Darba tēmas teorētisko nozīmi pamato tas, ka vides tiesībās nepastāv zinātniskie pētījumi par to, kā uzlabot situāciju attiecībā uz ilgtspējīgas attīstības sasniegšanu Latvijā, apzinot pretrunā esošās tiesiskās intereses un izpētot iespējas pilnveidot vides tiesību instrumentu izmantošanu. Jāatzīst, ka Latvijā vides tiesībās zinātniskie pētījumi par šajā nozarē būtiskām tēmām ir veikti salīdzinoši maz, piemēram, neskatoties uz to, ka Latvijas Republikas Satversmes 115.pantā ikvienam tiek garantētas tiesības dzīvot labvēlīgā vidē, šo tiesību saturiskie aspekti Latvijā nav izpētīti. Arī ilgtspējīgas attīstības koncepcijas nozīme vides tiesību attīstībā ir apskatīta salīdzinoši nedaudz.

Šis darbs ir teorētiski nozīmīgs arī tāpēc, ka tajā, apskatot vides tiesību instrumentu būtību, starptautiskā un Eiropas Savienības līmeņa novitātes šo instrumentu attīstībā ir analizētas, apstatot to iespējamo izmantošanu vides tiesību instrumentu attīstībai Latvijā.

Raksturojot veiktā pētījuma nozīmīgumu un pienesumu vides tiesībās, uzsverams, ka ir izpētīts divu Latvijas Republikas Satversmē garantētu tiesību – īpašuma tiesību un tiesību uz labvēlīgu vidi – pretrunu saturs meža nozarē. Balstoties uz pētījuma rezultātiem, ir izstrādāta tiesību uz labvēlīgu vidi definīcija, iesakot to ietvert Vides aizsardzības likumā, Eiropas Savienības konstitūcijā un Orhūsas konvencijā. Saistībā ar īpašuma tiesībām konstatēts, ka Meža likums nepamatoti sašaurina valsts lomu ilgtspējīgas meža apsaimniekošanas nodrošināšanā, paredzot valstij tādas pat tiesības un pienākumus meža apsaimniekošanā kā pārējiem meža īpašniekiem. Darbā izpētīti šādi meža īpašuma tiesību subjekti – meža īpašnieks, tiesiskais valdītājs un turētājs, apskatot valsti, pašvaldības un privātpersonas kā šo subjektu veidus, secināts, ka Meža likumā nav paredzētas tiesības un pienākumi meža zemes turētājam. Izpētīta iespējamā juridiski nesaistošo dokumentu piederība

tiesību avotiem vides tiesībās un iespējas tos piemērot praksē. Apzināta vides līguma kā vides tiesību instrumenta ieviešana Latvijā. Darbā izpētīts ekonomikas instrumentu un plānošanas instrumentu pielietojums un pilnveidošanas iespējas vides aizsardzības mērķu sasniegšanai, piemēram, ieteikts teritorijas plānojumus apstiprināta ar administratīvajiem aktiem, tā paplašinot sabiedrības tiesības vērsties tiesā vides jautājumos. Iepriekš minētie pētījuma rezultāti vērtējami kā būtiskākie, bet bez šiem darbā analizēti arī citi ne mazāk nozīmīgi jautājumi.

Darba praktiskā nozīme. Neskatoties uz to, ka darbs ir teorētiski orientēts, tā praktiskā nozīme saistīta ar iespējamajām problēmjautājumu tiesiskās sakārtošanas iespējām. Darbā norādīti konkrēti risinājumi un iespējamie jauninājumi gan saistībā ar tiesībām uz meža apsaimniekošanu un izmantošanu, gan – tiesību uz labvēlīgu vidi tiesiskās aizsardzības īstenošanu. Darbs var tikt izmantots, pirmkārt, īstenojot valsts pārvaldi vides aizsardzības un meža nozarēs, pievēršot praksē uzmanību šajā darbā identificētajām problēmām, piemēram, sabiedrības līdzdalības tiesību vides plānu, programmu un stratēģiju izstrādāšanā īstenošanai. Otrkārt, darbs var tikt izmantots padziļinātā vides tiesību teorijas apgūvē šo tiesību studiju procesā. Darbā ietvertās teorētiskās atziņas par vides tiesību juridiski nesaistošo dokumentu tiesisko dabu un to iespējamo piemērošanu praksē būs noderīgas gan valsts pārvaldes, gan tiesu pārstāvjiem.

Darba rezultātu aprobācija

Darbā veiktā pētījuma rezultāti, ietverti gan zinātniskajās publikācijās, gan apspriesti konferencēs, prezentējot attiecīgos pētījumus un debatējot par tiem. Publikāciju saraksts un konferenču uzskaitījums ietverts šī kopsavilkuma noslēgumā.

Izmantoto avotu, literatūras un tiesību avotu raksturojums

Tā kā darbā apskatāmā tēma prasa plašāku pieeju nekā tikai Latvijas tiesību sistēmas apskate, tad, pētot situāciju Latvijā, tiek analizētas pasaulē un Eiropas Savienībā valdošās politiskās un tiesiskās nostādnes. Šajā darbā bez tiesību aktiem tiek pētīti arī būtiskākie juridiski nesaistošie dokumenti, to saturs un ietekme uz darbā apskatāmo jautājumu.

Attiecībā uz tiesību avotu izvēli jāatzīmē, ka pētījums tiek balstīts pārsvarā uz normatīvo aktu izpēti. Būtiskākā analīzes daļa balstās uz starptautisko, Eiropas Savienības un Latvijas normatīvo aktu izpēti. Darbs pārsvarā ir balstīts uz teorētiskām nostādnēm, interpretācijas ceļā izdarot secinājumus par iespējamo normatīvā akta piemērošanu konkrētu problēmu risināšanā.

Mazāka uzmanība šajā darbā tiek veltīta tiesu praksei kā tiesību avotam, jo tiesu prakse attiecībā uz šajā darbā izskatāmo jautājumu ir salīdzinoši neliela, lai arī būtiski ir gan atsevišķi Latvijas Republikas Satversmes tiesa spriedumi, gan citu Latvijas tiesu spriedumi. Tiesu prakse ir nozīmīgs tiesību avots Eiropas Savienības tiesībās, bet tiesu prakse nav galvenais izpētes objekts šajā darbā. Tiesu prakse tiek izmantota kā viens no līdzekļiem izvērīto tēžu pierādīšanai, bet nevis kā pētāmais tiesību avots.

Darbā ir izmantoti gan Latvijas autoru darbi, piemēram, J.Strautmaņa, K.Meseršmita, S.Meieres, E.Ūsiņas, I.Čepānes darbi. Jāatzīst, ka Latvijā vides tiesībās ir salīdzinoši neliels literatūras klāsts, tāpēc ir izmantoti ārvalstīs rakstīti darbi, kam ir nozīmīga loma vides tiesību attīstībā. Pētīti tādu autoru kā L.Krēmera, A. Kisa, D.Šeltones, P.Sanda, A.Boila, P.Birni un citi darbi. Kopumā darbā izmantots 101 literatūras avots, 74 normatīvie akti un 61 tiesu un citas prakses avots, kur pieskaitīti arī juridiski nesaistošie dokumenti.

Īss pētījuma apraksts

4. Ilgtspējīgas attīstības koncepcija

Pētot pretrunas starp sabiedrības tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē un īpašnieka tiesībām gūt labumu no sava īpašuma, skatīta šo pretrunu sasaiste ar ilgtspējīgas attīstības koncepciju. Ilgtspējīga attīstība vides tiesībās ir mērķis, uz kuru jātiecas jebkurai pasaules valstij, arī Latvijai. Ilgtspējīgas attīstības koncepcija ir kā ietvars, kurā tiek risinātas pretrunas starp meža īpašuma tiesībām un tiesībām uz labvēlīgu vidi. Tāpēc šajā darbā tiek apskatīts gan ilgtspējīgas attīstības koncepcijas veidošanās process, gan ilgtspējīgas attīstības koncepcijas būtības izpratne. Tiek izdarīti secinājumi, ka ilgtspējīgas attīstības koncepcijas pamatideja ir līdzsvarot ekonomiskos aspektus, vides aizsardzības, sociālos un kultūras aspektus. Tiek apskatīts jautājums arī par pašreizējās un nākamo paaudžu vienlīdzīgām iespējām uz attīstību, secinot, ka nākamo paaudžu tiesības netiek juridiski aizsargātas.

Ilgtspējīgas attīstības koncepcija, vadoties no šī darba tēmas, tiek sasaistīta ar meža nozari, pētot ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu. Ilgtspējīgu meža apsaimniekošanas attīstībā nozīmīga loma ir Ministru konferencēm par mežu aizsardzību Eiropā, kā arī Eiropas Savienības 1998.gada Mežsaimniecības stratēģijai un tās īstenošanai.

5. Tiesību uz labvēlīgu vidi materiāltiesiskais aspekts

Pētot tiesības uz labvēlīgu vidi, tiek apskatīts gan šo tiesību materiāltiesiskais aspekts, gan procesuālā īstenošana.

Neskatoties uz to, ka tiesības uz labvēlīgu vidi ir vienas no cilvēka tiesībām, tiesību normās nav atklāts šo tiesību saturs un tāpēc sastopamas atšķirīgas pieejas šo tiesību izpratnē un skaidrošanā. Tiesības uz labvēlīgu vidi teorijā tiek pieskaitītas visu trīs paaudžu cilvēktiesībām: Uz piederību pirmās paaudzes cilvēktiesībām norāda tas, ka pārējo cilvēktiesību, tajā skaitā, tiesību uz dzīvību īstenošana nav iespējama degradētā vidē. Uz šo tiesību piederību otrās paaudzes cilvēktiesībām norāda tiesību uz labvēlīgu vidi saistība ar tiesībām uz labklājību un veselību. Jāatzīmē, ka teorētiku vidū dominē viedoklis par tiesību uz labvēlīgu vidi piederību trešās paaudzes cilvēktiesībām to kolektīvā rakstura un nosacīti nesenās rašanās dēļ. Tiek izvirzīts arī priekšlikums tiesības uz labvēlīgu vidi iekļaut cilvēktiesību katalogā kā atsevišķas cilvēka tiesības. Darbā tiek izdarīts secinājums, ka tiesības uz labvēlīgu vidi kā atsevišķas cilvēka tiesības būtu jāpieskaita pirmās paaudzes cilvēktiesībām, jo 1) šo tiesību nodrošināšana ir priekšnoteikums visu pārējo cilvēka tiesību īstenošanai, arī tiesību uz dzīvību, 2) Eiropas Cilvēktiesību tiesa šīs tiesības atvasina no tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību.

Secināts, ka tiesību uz labvēlīgu vidi tiesiskās aizsardzības nodrošināšanai ir nepieciešama tiesību normas izstrādāšana, kas atklātu šo tiesību saturu: starptautiskajā līmenī šai normai būtu jābūt ietvertai Orhūsas 1998.gada konvencijā par pieeju informācijai, sabiedrības dalību lēmumu pieņemšanā un pieeju tiesai vides jautājumos, Eiropas Savienības līmenī – Eiropas Savienības konstitūcijā, Latvijā – Vides aizsardzības likumā, kura projekts šobrīd atrodas izstrādes stadijā (normas redakciju skatīt Kopsavilkuma 2. un 3. punktā).

6. Tiesību uz labvēlīgu vidi procesuāltiesiskais aspekts

Pievēršoties tiesību uz labvēlīgu vidi procesuālajam regulējumam, Orhūsas konvencija nosaka, ka tiesību uz labvēlīgu vidi procesuālā realizācija notiek, nodrošinot sabiedrībai pieeju vides informācijai, tiesības piedalīties šādu ar vidi saistītu lēmumu pieņemšanā:

- 1) lēmumu pieņemšanā par īpašām darbībām, kas uzskaitītas Orhūsas konvencijas 1.pielikumā vai citādi būtiski var skart vidi;
- 2) ar vidi saistīto plānu, programmu un politikas sagatavošanā;
- 3) normatīvo aktu un/vai vispārēji piemērojamu juridiski saistošu noteikumu sagatavošanā.

Tiesību uz labvēlīgu vidi procesuālā realizācija ietver arī sabiedrības tiesības vērsties tiesu institūcijās saistībā ar vides jautājumiem. Tiesības vērsties tiesu institūcijās saistībā ar tiesību uz labvēlīgu vidi pārkāpumiem aptver gan tiesības griezties administratīvajā tiesā, gan Latvijas Republikas Satversmes tiesā. Ņemot vērā, ka Orhūsas konvencija bez tiesas paredz

strīdu risināšanas iespēju arī citā neatkarīgā un objektīvā institūcijā, šāda institūcija Latvijā nākotnē varētu būt tiesībsargs (ombudsmenis).

7. Īpašuma tiesības.

Mežs kā dabas vides objekts kalpo sabiedrības tiesību uz labvēlīgu vidi nodrošināšanai, bet tajā pašā laikā tas ir īpašuma tiesību priekšmets. Īpašuma tiesības kā pirmās paaudzes cilvēktiesības tiek aizsargātas gan starptautiskā, gan Eiropas Savienības, gan nacionālā līmeņa tiesību normās.

Darbā tiek apskatīti gan vispārējie jautājumi saistībā ar īpašuma tiesību jēdziena izpratni, gan īpašuma tiesības uz mežu. Tiek pētīts meža kā īpašuma tiesību priekšmeta skaidrojums, kā arī meža īpašuma tiesību subjektu veidi. Runājot par meža īpašuma tiesībām Latvijā, bez meža īpašniekiem pastāv arī meža tiesiskie valdītāji un meža faktiskie valdītāji jeb turētāji. Meža apsaimniekošanu un izmantošanu regulējošās tiesību normas paredz tiesības un pienākumus tikai meža īpašniekiem un tiesiskajiem valdītājiem. Autore norāda, ka ne Meža likumā, ne citās tiesību normās nav noregulēts meža faktisko valdītāju jeb turētāju, kas par tādiem kļuva zemes reformas rezultātā, tiesību un pienākumu apjoms meža apsaimniekošanā, bet tam būtu jābūt tādām pat kā īpašnieka un tiesiska valdītāja tiesību un pienākumu apjomam, paredzot iespēju izbeigt nomas attiecības gadījumā, ja pieļauti pārkāpumi meža apsaimniekošanā.

Tiek apskatīti arī ar meža piederību privātpersonām, valstij un pašvaldībām saistītie jautājumi. Pētījumā par valstij piederošajiem mežiem ir konstatēts, ka normatīvajos aktos nav noregulēts jautājums par valstij piekrītošās ar mežu neapklātās zemes, kas iepriekš ietilpa valsts meža fondā, bet 2000.gadā pieņemtā Meža likuma izpratnē nav uzskatāma par meža zemi, apsaimniekošanu. Tiek doti arī priekšlikumi par iespējām palielināt valsts meža zemes platības, pārņemot tās valsts valdījumā kā mežam nodarīto zaudējumu atlīdzinājumu. Pie tam, ir uzsvērta valsts kā meža īpašnieka atšķirīgā loma meža īpašuma apsaimniekošanā un izmantošanā, jo valsts bez meža īpašnieka funkcijas pilda arī publisko tiesību funkcijas. Pievēršoties pašvaldībām piederošo mežu apsaimniekošanai, šim subjektam nav noteikts īpašs meža apsaimniekošanas režīms, tomēr pašvaldība var ietekmēt savā teritorijā esošā meža "likteni" ar teritorijas plānošanas palīdzību, līdz ar to pašvaldībām, īpaši vietējām, ir būtiska loma meža īpašuma tiesību un sabiedrības tiesību uz labvēlīgu vidi līdzsvarošanā.

Privātpersonas, kas var būt vai nu fiziskās personas vai privāto tiesību juridiskās personas, tiesību un pienākumu apjoms mežu apsaimniekošanā, salīdzinot ar valstij un pašvaldībām piemītošo, atšķiras. Privātpersonas pilda tikai privāto tiesību funkcijas savu

mežu apsaimniekošanā. Tomēr arī privātpersonām ir pienākums rūpēties par meža kā dabas vides sastāvdaļas saglabāšanu un aizsardzību. Jāatzīmē, ka jautājums par īpašuma tiesību un tiesību uz labvēlīgu vidi līdzsvarošanu galvenokārt saistās ar privātpersonu īpašuma tiesībām un to saprātīgas izlietošanas nodrošināšanu.

Īpašuma tiesību un tiesību uz labvēlīgu vidi līdzsvarošanā nozīmīga loma ir īpašuma tiesību aprobežojumiem. Darbā tiek apskatīti vispārējie jautājumi par īpašuma tiesību aprobežojumu satura izpratni un lomu vides aizsardzības nodrošināšanā, nonākot pie secinājuma, ka vides aizsardzības nodrošināšanā būtiskākie ir normatīvajos aktos noteiktie īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumi.

8. Pretrunu starp meža īpašumtiesībām un tiesībām uz labvēlīgu vidi izpratne un mazināšanas procesa vispārējs raksturojums

Tas, ka mežam ir nozīme ne tikai kā dabas vides elementam, bet arī kā īpašumtiesību priekšmetam, ir cēlonis tam, ka pastāv pretrunas starp interesi aizsargāt un saglabāt meža vidi un interesi iegūt ekonomisko labumu no meža resursu izmantošanas.

Ir konstatēts, ka pretrunu būtība ir saistīta ar ekonomisko labumu, ko īpašnieks gūst no meža, un aprobežojumiem, kas noteikti meža vides saglabāšanas nolūkos. Ekonomiskais labums, ko īpašnieks gūst, izcērtot mežu, ir nopietns garants ekonomiskajai attīstībai un, tajā skaitā paša meža īpašnieka labklājībai laikā, kad sabiedrības vērtību skalā nozīmīgu vietu ieņem tieši materiālais stāvoklis. Savukārt tiesības uz vidi, kas izpaužas kā tiesības uz vides aizsardzību un saglabāšanu, nepasliktinot vides stāvokli, saistītas ar meža īpašuma lietošanas tiesību aprobežojumiem.

Tiek secināts, ka pretrunu pastāvēšanā un nepilnvērtīgā risināšanā ir vainojama pretrunā esošo tiesību nevienādā tiesiskā aizsardzība. Šī situācija ir labojama, izprotot pretrunīgo interešu būtību, apzinot iespējas tās tiesiski aizsargāt un piemērojot atbilstošus vides tiesību instrumentus.

Runājot par pretrunu risināšanu, tiek apskatīta gan procesuālā pretrunu risināšanas norise, gan konkrēti vides tiesību instrumenti.

Šajā darbā procesuālā norise tiek analizēta, vadoties no politikas zinātnes pētījumiem par politikas attīstības norises posmiem, kuri ir sekojoši: 1. problēmas definēšana; 2. politikas formulēšana (juridiski nesaistošo dokumentu izstrādāšana); 3. normatīvo aktu izdošana, nosakot sasniedzamos mērķus un izmantojamos instrumentus; 4. politikas ieviešana (valsts pārvaldes darbības); 5. politikas novērtēšana. Ņemot vērā to, ka vides tiesību instrumenti, kas kalpo vides politikas ieviešanai, ir cieši saistīti gan ar juridiski nesaistošo dokumentu

izstrādāšanas procesu, gan normatīvo aktu izstrādāšanas procesu, tos nevar skatīt atrauti citu no cita. Pie tam, sabiedrības līdzdalības tiesības ar vidi saistītu lēmumu pieņemšanā attiecas arī uz juridiski nesaistošo dokumentu un normatīvo aktu izstrādāšanas posmiem, ne tikai uz tiesību normu piemērošanu konkrētos gadījumos. Tas apliecina to, ka tiesību uz labvēlīgu vidi procesuālā realizācija tiek īstenota visā politikas attīstības gaitā un tāpēc šajā darbā bez vides tiesību instrumentiem tiek apskatīti gan juridiski nesaistošo dokumentu, gan normatīvo aktu izstrādāšanas procesi.

Pievēršoties vides tiesību instrumentiem, tiek konstatēts, ka pastāv liela to daudzveidība un atšķirīgas pieejas to klasificēšanai. Ir izdarīts secinājums, ka vides tiesību instrumenti šobrīd ir pārmaiņu procesā, tradicionālo tiešās regulācijas jeb komandas un kontroles instrumentu vietā akcentējot finansiālās iniciatīvas, motivējošus un uz līdzdalību balstītus instrumentus. Šī darba ietveros netiek apskatīti visi vides tiesību instrumenti, pētījums aptver atsevišķus vides tiesību instrumentus, respektīvi, tiešās regulācijas instrumentus, vides līgumus, ekonomikas instrumentus, plānošanas instrumentus.

9. Juridiski nesaistošo dokumentu nozīme un izstrādāšanas process

Pārejot no pretrunu starp meža īpašuma tiesībām un tiesībām uz labvēlīgu vidi satura atklāsmes un risināšanas vispārējā raksturojuma pie viena no procesuālās pretrunu risināšanas norises posmiem, darbā atsevišķa nodaļa veltīta juridiski nesaistošo dokumentu nozīmei un izstrādāšanai.

Vides tiesībās nozīmīgi dokumenti, kam ir spēcīga morāla vara, biežāk tiek pieņemti tieši starptautiskajā līmenī, kur juridiski nesaistošie dokumenti tiek izstrādāti, panākot vienošanos starp valstīm. Juridiski nesaistošo dokumentu piemērošanas procesā kā trūkums ir minama vispārējās efektīvas strīdu risināšanas kārtības un iedzīvināšanas mehānisma neesamība.

Nemot vērā to, ka vides tiesībās ir pieņemti daudzi nozīmīgi juridiski nesaistošie dokumenti, šajā darbā tiek pētīts jautājums par starptautiskā līmeņa vides tiesību juridiski nesaistošo dokumentu piederību tiesību avotiem un iespējamo tiešo piemērošanu. Tiek secināts, ka juridiski nesaistošos dokumentus iespējams piemērot gan kā tiesību palīgavotus, gan kā pastāvīgos tiesību avotus. Tā kā juridiski nesaistošajos dokumentos jau tiek noteiktas nākotnē izdodamo normatīvo aktu pamatidejas, tad šie dokumenti var tik skaidroti kā normatīvo aktu izstrādes materiāli vai tiesību doktrīna un tādējādi tikt pieskaitīti tiesību palīgavotiem. Vadoties no Administratīvā procesa likumā dotā tiesību avotu uzskaitījuma, juridiski nesaistošie dokumenti var tikt izprasti kā juridiskā vai speciālā literatūra.

Tiek konstatēts arī, ka juridiski nesaistošie dokumenti var tikt pieskaitīti patstāvīgajiem tiesību avotiem, skaidrojot tos kā paražu tiesību elementu vai kā vispārējo tiesību principu izpaudumu. Juridiski nesaistošajos dokumentos ietvertie principi kā vispārējie tiesību principi var tikt traktēti, vadoties no dabisko tiesību doktrīnas, jo pozitīvo tiesību doktrīnas pieeja pārlietu ierobežo vides tiesību dinamisko dabu. Pie tam, juridiski nesaistošajos dokumentos ietvertie vispārējie tiesību principi ir pieskaitāmi formāli juridiski nenoteiktiem principiem.

Darba tiek konstatēts, ka juridiski nesaistošo dokumentu izstrādāšanas process tiesību normās nav regulēts, tomēr Orhūsas konvencijā sabiedrībai ir garantētas līdzdalības tiesības ar vidi saistīto plānu, programmu un politikas sagatavošanas procesā, kā arī valstij ir noteikts pienākums veikt atbilstošus praktiskus un/vai citus pasākumus, lai iesaistītu sabiedrību ar vidi saistītu plānu un programmu sagatavošanā, balstoties uz atklātības un godīguma principiem un sniedzot sabiedrībai nepieciešamo informāciju. Tiek secināts, ka zināma loma sabiedrības viedokļa apzināšanā ir gan Vides konsultatīvajai padomei, gan Meža konsultatīvajai padomei, tomēr nepieciešams konkretizēt Vides konsultatīvās padomes un Meža konsultatīvas padomes tiesību un pienākumu apjomu, lai šie veidojumi kļūtu par reālu instrumentu sabiedrības viedokļa apzināšanā un līdzdalības nodrošināšanā lēmumu pieņemšanā arī juridiski nesaistošo dokumentu izstrādes stadijā.

10. Normatīvo aktu izstrādāšanas process un sabiedrības līdzdalības tiesības tajā

Normatīvo aktu izstrādēs process tiek apskatīts gan tāpēc, ka tas ir viens no posmiem kopīgajā pretrunā starp īpašuma tiesībām un tiesībām uz labvēlīgu vidi risināšanas procesā, gan tāpēc, ka arī šajā posmā līdzīgi kā juridiski nesaistošo dokumentu izstrādāšanas gaitā tiesību normās sabiedrībai ir garantētas līdzdalības tiesības.

Vispirms tiek apskatīti normatīvo aktu veidi, uzsverot būtiskākos ar meža nozari saistītos normatīvos aktus un to izstrādāšanas īpatnības starptautiskajā, Eiropas Savienības un nacionālajā līmenī. Tiek konstatēts, ka sabiedrībai līdzdalības tiesības ir gan Eiropas Savienības, gan nacionālā līmeņa normatīvo aktu izstrādes procesos, tomēr Eiropas Savienības līmenī nepastāv tiesiskais regulējums, kurā šādas tiesības sabiedrībai būtu paredzētas. Nacionālā līmeņa tiesību normās sabiedrībai ir noteiktas tiesības piedalīties normatīvo aktu izstrādes procesā, tomēr praksē sabiedrības līdzdalība pārsvarā notiek netieši ar Saeimā ievēlēto deputātu starpniecību. Vides aizsardzības likumprojektā sabiedrības līdzdalības tiesības normatīvo aktu izstrādes procesā ir precizētas tādējādi, ka šīs tiesības tiek attiecinātas tikai uz vides normatīvo aktu sagatavošanas procesu. Tiek izvirzīts priekšlikums sabiedrības

līdzdalības koordinēšanu normatīvo aktu izstrādes procesā līdzīgi kā juridiski nesaistošo dokumentu izstrādes procesā deleģēt Vides konsultatīvajai padomei un Meža konsultatīvajai padomei.

Kā nākošais posms pretrunu starp meža īpašuma tiesībām un tiesībām uz labvēlīgu vidi risināšanas posms ir vides tiesību instrumentu piemērošana.

11.Valsts pārvaldes loma tiesību normu piemērošanā

Normatīvo aktu un citu tiesību avotu piemērošana valsts pārvaldes līmenī notiek ar administratīvā procesa starpniecību, kas reglamentē tiesiskās attiecības starp valsti, no vienas puses, un privātpersonu, no otras puses. Vispirms darba 11.nodaļā tiek pētīta valsts pārvaldes iekārta, respektīvi, tiek apskatītas tās iestādes, kuras realizē dažādas funkcijas meža nozarē. Valsts pārvaldes iestāžu apskatam par pamatu tiek ņemts valsts funkciju uzskaitījums Latvijas Meža politikā, ietverot normatīvo, uzraudzības un atbalsta funkciju kā valsts publiskās funkcijas un īpašnieka funkciju, kuru valsts pilda kā privāto tiesību subjekts.

Valsts normatīvo funkciju meža nozarē galvenokārt pilda Zemkopības ministrija un šī funkcija ir saistīta ar meža politikas formulēšanu un tiesību aktu izstrādi tās realizācijai, nodrošinot visu procesā ieinteresēto grupu informētību un iespējamu līdzdalību. Uzraudzības funkcija aptver normatīvo aktu piemērošanas īstenošanu un kontroli pār meža apsaimniekošanu un izmantošanu reglamentējošo normatīvo aktu ievērošanu visos valsts mežos. Tiek secināts, ka šo funkciju realizē Valsts meža dienests, bet nereti šīs institūcijas kompetence nav strikti nodalīta no Valsts vides dienesta kompetences. Tiek secināts, ka valsts pārvaldes iekārtas pilnveidošanas nolūkā būtu jāizvērtē iespēja vai nu Valsts meža dienestu un Valsts vides dienestu nodot vienas ministrijas padotībā, kā piemērotāko izvēloties Vides ministriju, vai arī apvienot abas šīs iestādes.

Atbalsta funkcija aptver darbības, kuras valsts ar savām institūcijām un/vai finansējumu veic, lai radītu apstākļus meža ilglaicīgo funkciju stabilizācijai un sekmētu privātā sektora attīstību. Šīs funkcijas īstenošanu daļēji veic Valsts meža dienests, īpaši ir uzsverama zinātnisko mežu apsaimniekošana un konsultāciju sistēmas izveidošana.

Pēc valsts pārvaldes struktūras un problemātisko aspektu izpētes, tiek apskatīta tiesību normu piemērošanas daudzveidība vides tiesībās. Tiek konstatēts, ka tiešās regulācijas jeb komandas un kontroles metode Latvijā praksē tiek realizēta, izdodot administratīvos aktus. Ir izdarīts secinājums, ka valsts dominējošā loma šajās tiesiskajās attiecībās nav vērtējama kā atbilstoša pretrunīgo interešu līdzsvarošanai, jo atšķirīgu interešu līdzsvarošana prasa pielietot demokrātiskākas pārvaldes metodes, kas saistītas ar visu interešu pārstāvību.

Uz sadarbību starp valsti un privātpersonu ir orientēta situācija, kurā vides mērķu sasniegšanai tiek izmantoti vides līgumi. Šajā situācijā privātpersonai no normatīvo aktu paklausīgas, pasīvas personas ir jākļūst par domājošu personu, kas kopīgi sadarbībā ar valsti meklē risinājumus, kas atbilst vides aizsardzības mērķiem un apmierina abas puses.

Administratīvā procesa īstenošana saistībā ar meža nozari ir sīkāk apskatīta atsevišķā sadaļā, apskatot gan administratīvo aktu īpatnības, gan kā problemātisku gadījumu sīkāk pētot meža zemes transformācijas procesu, kurš saistīts ar teritorijas plānošanas procesu. Secināts, ka šajā gadījumā notiek nepilnīga sabiedrības, pašvaldības un Valsts meža dienesta sadarbība. Īsumā apskatīts arī tāds administratīvā procesa īstenošanas veids kā faktiskā rīcība.

Kā administratīvā procesa īstenošanas veids minēts arī administratīvais līgums, kas ir viens no publisko tiesību līgumu veidiem, ko valsts vārdā slēdz valsts pārvaldes iestāde ar privātpersonu.

Turpmāk darbā sīkāk tiek pētīts līgumisko attiecību pielietojums tiesisko seku radīšanai vides tiesībās.

12.Līgumisko attiecību nozīme vides tiesībās

Neskatoties uz to, ka vienošanās elements ir raksturīgs privāttiesisko attiecību veidošanā, tomēr tas tiek izmantots arī publiskajās tiesībās. Vides tiesībās aizvien vairāk tiek uzsvērta līgumisko attiecību nozīme tiesisko seku radīšanā. Vides līgumu nozīmīguma palielināšanās var tikt skaidrota ar ilgtspējīgas attīstības koncepcijas visaptverošo lomu vides tiesībās, jo vienošanās elements, kas ir vides līguma pamatā, ir pilnībā atbilstošs nepieciešamībai rast līdzsvaru starp atšķirīgām interesēm ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā.

Jāatzīmē, ka vides līgumi var tikt slēgti divos līmeņos: Eiropas Savienības un nacionālajā. Eiropas Savienības līmenī vides līgumu slēgšana ir saistīta ar Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 174.panta pirmajā daļā noteikto vides mērķu īstenošanu, šos līgumus slēdz Eiropas Komisija ar rūpniecības sektora pārstāvjiem. Darbā tiek apskatīti Eiropas Savienības līmenī slēgtie pašregulācijas (*self-regulation*) un kopīgās regulācijas (*co-regulation*) vides līgumi. Attiecībā uz vides līgumu slēgšanu nacionālajā līmenī valstis var rīkoties kā uzskata par pareizāku, tomēr arī šajā līmenī būtu jāvadās no vispārējām vides līgumu slēgšanas nostādnēm Eiropas Savienībā, piemēram, Eiropas Komisijas rekomendācijas 96/733/EC regulējuma. Darbā ir apskatīts vides līgumu regulējums Eiropas Savienības vides tiesībās. Pārsvarā vides līgumi ir regulēti Eiropas Savienības līmenī pieņemtajos juridiski nesaistošajos dokumentos.

Darbā tiek apskatīta vides līgumu slēgšana vairākās Eiropas Savienības dalībvalstīs, respektīvi, Vācijā, Dānijā un Francijā, pētot tikai vides līgumu slēgšanas tiesisko pamatu. Par atbilstošāko piemēru īstenošanai Latvijā tiek izvirzīta Vācijas prakse, kur vides līgumu slēgšanas pamats ir Vācijas Administratīvā procesa likuma 54.pants un vides līgumi tiek slēgti administratīvo līgumu formā.

13. Vides līgumu Latvijā un to slēgšanas tiesiskais pamats

Izpētot administratīvā līguma tiesisko regulējumu Latvijā, tiek izdarīts secinājums, ka Latvijā vides līgumi jāslēdz administratīvo līgumu formā. Šajā nodaļā konstatētas dažādas problēmas attiecībā uz administratīvo līgumu būtību. Analizēti problēmjautājumi, kas saistīti gan ar administratīvo līgumu piederību publiskajām tiesībām, gan nepietiekamo tiesisko regulējumu šo līgumu izmantošanai vides tiesību mērķu sasniegšanai.

14. Vides līgumu pielietojums meža nozarē

Darbā tiek apskatīti arī iespējamie kopīgās regulācijas vides līgumu slēgšanas gadījumi meža nozarē. Tiek apskatīti divu veidu vides līgumi:

- 1) zemes lietošanas tiesības ierobežojošie vides līgumi;
- 2) pozitīvās saimniekošanas un atjaunošanas pienākumus nosakošie vides līgumi.

Pie pirmās grupas pieder vides līgumi, kuru slēgšanas mērķis ir īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un mikroliegumu izveidošana un apsaimniekošana, pie otrās grupas piederšie vides līgumi būtu izmantojami meža atjaunošanas īstenošanai. Tiek secināts, ka šobrīd nevienai valsts institūcijai nav deleģētas tiesības slēgt šādus vides līgumus, kā arī normatīvajos aktos nav noteikti ar vides līgumu palīdzību sasniedzamie vides aizsardzības mērķi un šajos līgumos ietveramais saturs. Tādējādi nepieciešamas izmaiņas normatīvajos aktos, lai uzsāktu vides līgumu slēgšanu. Secināts, ka atbalsts vides līgumu izmantošanai bioloģiskās daudzveidības saglabāšanā atrodams arī Eiropas Savienības līmeņa tiesību aktos, respektīvi, direktīvas 92/43/EEK (Biotopu direktīva) 6.pantā.

15. Ekonomikas instrumentu nozīme un pielietojums Latvijā

Bez vides līgumiem darbā apskatīti arī sekojoši ekonomikas instrumenti: nodokļi un nodevas; depozītu – atmaksas sistēma; subsīdijas. Konstatēts, ka ar meža īpašuma tiesībām un tiesībām uz labvēlīgu vidi ir saistīti sekojoši nodokļi: nekustamā īpašuma nodoklis, dabas

resursu nodoklis un iedzīvotāju ienākuma nodoklis. Pie tam dabas resursu nodoklis saskaņā ar Latvijā spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem par meža resursu izmantošanu nav jāmaksā, no iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksāšanas par ienākumiem, kas gūti no augošu koku ciršanas savā mežā fiziskās personas ir atbrīvotas līdz 2006.gada 31.decembrim. Pētot jautājumus, kas saistīti ar nekustamā īpašuma nodokli, secināts, ka meža īpašniekiem tiek piemērota šī nodokļa atlaide par mežaudzēm, kuras Valsts meža dienests atzinis par atjaunotām – līdz 40 gadiem skuju koku un cieto lapu koku audzēm, bet līdz 20 gadiem mīksto lapu koku audzēm, savukārt baltalkšņa audzēm - līdz 10 gadiem. Ņemot vērā to, ka meža īpašniekam ir ne tikai pienākums atjaunot mežaudzi, bet arī to kopt, ieteikts diferencēt nekustamā īpašuma nodokļa atlaidi atkarībā no tā, vai mežaudze ir tikai atjaunota vai arī tā pēc atjaunošanas tikusi kopta.

Darbā secināts, ka subsīdijas var tikt izmantotas, lai veicinātu kādu videi nepieciešamu darbību veikšanu, apskatīti vairāki gadījumi, kuros tiesību normas paredz iespēju saņemt subsīdijas. Tomēr vienlaicīgi konstatēts, ka subsīdiju ieviešana apdraud gan godīgas konkurences, gan principa “piesārņotājs maksā” ievērošanu. Pētot depozītu – atmaksas sistēmu, konstatēts, ka šobrīd Latvijā meža nozarē tāda nepastāv, bet tāda ir pastāvējusi saistībā ar meža atjaunošanas nodrošināšanu līdz 2000.gadam. Ieteikts šo sistēmu atjaunot kā atbilstošu vides tiesību mērķu sasniegšanai.

16.Plānošanas instrumenti

Ar meža ilgspējīgas izmantošanas nodrošināšanu ir saistīti arī plānošanas instrumenti, šajā darbā apskatot teritorijas plānošanu un meža apsaimniekošanas plānošanu. Attiecībā uz teritorijas plānošanu vietējās pašvaldības līmenī konstatētas daudzas nepilnības un pārkāpumi, kas pieļauti šajā procesā. Secināts, ka vietējās pašvaldības neapzinās teritorijas plānošanas nozīmīgumu ilgspējīgas attīstības nodrošināšanā. Pie tam konstatēts, ka vietējās pašvaldības līmeņa teritorijas plānojums tiek apstiprināts ar normatīvo aktu, nevis administratīvo aktu un tas ierobežo sabiedrības tiesības uz pieeju tiesai ar teritorijas plānošanu saistītos jautājumos. Secināts, ka pēc būtības teritorijas plānojums vietējās pašvaldības līmenī jāapstiprina ar administratīvo aktu, tādējādi nodrošinot sabiedrībai pieeju administratīvajai tiesai. Apskatot meža apsaimniekošanas plānošanu, konstatēts, ka normatīvajos aktos nav reglamentēts šajos plānos ietveramais saturs, kā arī šo dokumentu pieņemšanas procedūra, bet tas ir nepieciešams, jo meža apsaimniekošanas plāns kalpo kā viens no priekšnoteikumiem Eiropas Savienības un valsts finansējuma vai līdzfinansējuma saņemšanai.

17. Pārējie vides tiesību instrumenti un to nozīme meža nozarē Latvijā

Apskatot pārējos vides tiesību instrumentus, kā viens no būtiskiem instrumentiem minēta vides informācija, ar kuras palīdzību iespējams izteikt brīdinājumus un pamudinājumus, nodrošinot videi draudzīgas rīcības īstenošanu. Minēta arī meža sertifikācija, kas sīkāk nav pētīta, jo šis process Latvijā ir pašos pirmsākumos. Minēta arī kompensāciju sistēma, kuras īstenošanai daļēji ir radīts tiesiskais pamats, bet valsts budžetā nav atvēlēts atbilstošs finansējums.

18. Kopsavilkums

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādus secinājumus un priekšlikumus:

Par tiesībām uz labvēlīgu vidi:

1. Ilgtspējīga attīstība nosaka vienlīdzību starp pašreizējās paaudzes un nākamo paaudžu tiesībām. Tomēr vienlaikus jākonstatē, ka nākamo paaudžu tiesības netiek tiesiski aizsargātas cilvēktiesību ietvaros, jo nākamās paaudzes kā tiesību subjekts nepastāv. Tādējādi nevar runāt par vienlīdzību starp pašreizējās paaudzes tiesībām, kas tiek juridiski aizsargātas, un nākamo paaudžu tiesībām, kas šobrīd pastāv kā pašreizējās paaudzes morāls vai ētisks pienākums. Normatīvajos aktos jāietver pamatprincipi, kā tiek aizsargātas nākamo paaudžu tiesības uz labvēlīgu vidi. Nākamo paaudžu tiesības varētu tikt garantētas, Vides aizsardzības likumā atklājot tiesību uz labvēlīgu vidi saturu (*skatīt Kopsavilkuma 2. punktu*), jo tādējādi tiesību normās būtu nodrošināta vienlīdzība starp pašreizējās un nākamo paaudžu tiesībām uz ilgtspējīgu attīstību.
2. Ar ilgtspējīgu attīstību saistītajām tiesībām uz labvēlīgu vidi nav izstrādāts materiāltiesiskais regulējums ne starptautiskajās, ne Eiropas Savienības, ne nacionālajās tiesību normās. Pētījuma rezultātā ir noskaidrots, ka tiesības uz labvēlīgu vidi ir tiesības uz vides aizsardzību un uzlabošanu pašreizējās un nākamo paaudžu interesēs. Tā kā tiesības uz labvēlīgu vidi ir garantētas Latvijas Republikas Satversmes 115.pantā, Vides aizsardzības likumā būtu iestrādājama tiesību uz labvēlīgu vidi saturu nosakoša tiesību norma šādā redakcijā:

“Tiesības uz labvēlīgu vidi aptver tiesības uz dzīvībai un veselībai drošiem dzīves apstākļiem un tiek nodrošinātas, saglabājot vidi esošajā stāvoklī un uzlabojot to. Realizējot ekonomisko attīstību, valstij un pašvaldībām ir pienākums uzraudzīt, lai saimnieciskajā darbībā tiktu izmantotas videi draudzīgas tehnoloģijas, kas balstītas uz zinātniskiem atklājumiem, un ierobežot videi kaitīgu saimniecisko darbību. Privātpersonai ir pienākums gan individuāli, gan sadarbībā ar citām personām aizsargāt un uzlabot vidi pašreizējās un

nākamo paaudžu labā. Tiesību uz labvēlīgu vidi īstenošana notiek piemērojot ikvienai situācijai atbilstošākos vides tiesību instrumentus.

Valsts nodrošina ikvienam indivīdam, kas pieder pašreizējai un nākamajām paaudzēm, tiesības uz labvēlīgu vidi. Pašreizējās paaudzes rīcība, ievērojot normatīvos aktus un vides aizsardzības principus, ir uzskatāma par atbilstošu nākamo paaudžu interesēm.

Tiesību uz labvēlīgu vidi aizsardzība var tikt realizēta, izmantojot normatīvajos aktos noteiktās procesuālās tiesības: tiesības uz vides informāciju, tiesības uz līdzdalību lēmumu pieņemšanā, tiesības uz pieeju tiesu institūcijām ar vidi saistītos jautājumos.”

3. Eiropas Savienības līmenī tiesību uz labvēlīgu vidi regulējums būtu iekļaujams Eiropas Savienības Konstitūcijā, precizējot II-97 panta redakciju. Starptautiskajā līmenī Orhūsas konvencijas preambulā ietvertā materiālo tiesību norma būtu pārveidojama par atsevišķu šīs konvencijas pantu vai 2.panta atsevišķu daļu šādā redakcijā:

„Tiesības uz vidi ietver:

1) valsts pienākumu saglabāt un uzlabot vides stāvokli un īstenot ilgtspējīgu un saudzējošu attīstību, nodrošinot ikvienai personai tiesības dzīvot vidē, kas atbilst šīs personas veselības stāvoklim un labklājībai;

2) Personai bez 1.punktā minētajām tiesībām arī pienākumu gan individuāli, gan sadarbībā ar citiem aizsargāt un uzlabot vidi pašreizējās un nākamo paaudžu labā.”

4. Tas, ka nepastāv tiesību uz labvēlīgu vidi satura tiesiskais regulējums, rada situāciju, kurā pastāv dažādi viedokļi attiecībā uz šo tiesību piederību noteiktas paaudzes cilvēktiesībām. Lai arī prevalē viedoklis par tiesību uz labvēlīgu vidi piederību trešās paaudzes cilvēktiesībām, tomēr tiesības uz labvēlīgu vidi būtu jāizdala kā atsevišķas pirmās paaudzes cilvēktiesības, jo: 1) labvēlīgas vides eksistence ir pamats pārējo cilvēktiesību īstenošanai, arī tiesību uz dzīvību nodrošināšanai; 2) ECT tiesības uz labvēlīgu vidi atvasina no cilvēka tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību;

5. Procesuālās tiesības uz labvēlīgu vidi, kas aptver tiesības uz vides informāciju, tiesības uz līdzdalību ar vidi saistītu lēmumu pieņemšanā un tiesības vērsties tiesā vides tiesību aizskāruma gadījumā, ir tiesiski regulētas gan starptautiskā, gan Eiropas Savienības, gan nacionālā līmeņa tiesību normās. Bet ar to nepietiek, ir nepieciešamas materiālo tiesību normas. Pievēršoties procesuālo normu īstenošanai, ir jānodrošina šo normu praktiskā piemērošana, garantējot sabiedrībai normatīvajos aktos noteiktās tiesības uz vides informāciju, tiesības piedalīties ar vidi saistītu lēmumu pieņemšanā, arī juridiski nesaistošo dokumentu un normatīvo aktu izstrādes procesos, tiesības vērsties tiesu institūcijās un alternatīvās strīdu izskatīšanas institūcijās, piemēram, pie tiesībsarga (ombudsmeņa) un efektīvi un ātri sagaidīt rezultātu;

Par valsts pārvaldes pilnveidošanu:

6. Latvijā ir neskaidra Vides konsultatīvās padomes un Meža konsultatīvās padomes loma un darbība sabiedrības informēšanā un viedokļu uzklaušīšanā juridiski nesaistošo dokumentu un normatīvo aktu izstrādāšanas procesos. Lai konsultatīvās padomes tiktu izmantotas kā efektīvs dalībnieks dažādu interešu līdzsvarošanas procesā, nepieciešams noteikt iepriekš minēto konsultatīvo padomju kompetenci sabiedrības informēšanā un iesaistīšanā lēmumu pieņemšanas procesā. Nepieciešams arī nodrošināt sadarbību starp Vides konsultatīvo padomi un Meža konsultatīvo padomi, veicinot integrētu pieeju ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanai;
7. Darbā pierādīts, ka valsts pārvaldes jomā nav strikti nodalīta un vairākos jautājumos pārklājas Valsts meža dienesta un Valsts vides dienesta kompetence. Tādējādi valsts pārvaldes uzlabošanas nolūkā būtu lietderīgi vai nu nodot Valsts meža dienestu Vides ministrijas padotībā, jo tā tiktu uzlabota gan sadarbība starp abiem dienestiem, gan samazinātas pretrunas starp meža nozares un vides aizsardzības normatīvajiem aktiem, vai arī apvienot Valsts vides dienestu un Valsts meža dienestu, kas arī būtu solis birokrātijas novēršanas virzienā un veicinātu labu pārvaldību;

Par īpašuma tiesībām uz mežu:

8. Īpašuma tiesību kā sena un tiesību normās reglamentēta institūta traktējumam saistībā ar vides aizsardzības nozīmīguma palielināšanos ir jāmainās: īpašuma tiesībām raksturīgajai ekskluzivitātei meža kā īpašuma izmantošanā jābūt ierobežotai sabiedrības tiesību dzīvot labvēlīgā vidē vārdā. Darbā pierādīts, ka jānodrošina racionāls līdzsvars starp īpašuma tiesību aprobežojumiem un īpašuma tiesību aizsardzību, ja īpašumā ir dabas resursi, tajā skaitā mežs. Kritiski izvērtējot pastāvošo pieeju vides aizsardzības un īpašuma tiesību līdzsvarošanā, secināts, ka jāpiemēro vides instrumenti, kas vairāk orientēti nevis uz īpašnieka piespiešanu pildīt valsts noteiktas prasības, bet kopīgu risinājumu meklējumiem (*skatīt Kopsavilkuma 14.punktu*).
9. Meža īpašuma tiesību subjekti ir meža īpašnieks, meža tiesiskais valdītājs un meža faktiskais valdītājs jeb turētājs. Lielākās neskaidrības pastāv attiecībā uz meža faktiskā valdītāja jeb turētāja tiesību un pienākumu apjomu meža apsaimniekošanā un izmantošanā. Tā kā šī persona nav Meža likuma subjekts, būtu nepieciešams papildināt Meža likumu ar atsevišķu sadaļu, kas reglamentētu šīs personas (agrākais zemes pastāvīgais lietotājs, kurš kļuvis par nomnieku) tiesības un pienākumus tādā pat apmērā kā meža īpašniekam vai tiesiskajam valdītājam. Meža likumā jāparedz zemes iznomātājam – valstij vai pašvaldībai – pienākums uzraudzīt meža faktiskā valdītāja rīcības tiesiskumu un tiesības vienpusēji izbeigt nomas attiecības, ja pieļauts normatīvo aktu pārkāpums.

10. Valsts meža īpašumu apsaimnieko valstij piederoša akciju sabiedrība „Latvijas valsts meži”, kuras valdījumā saskaņā ar Meža likumu ir nodota valstij piederošā un piekrītošā meža zeme. Tomēr neregulēts ir jautājums par rīcību ar nemeža zemi, kas kopš 2000.gada arī nonāca valsts akciju sabiedrības „Latvijas valsts meži” valdījumā kā valsts meža fondā ietilpusī zeme. Tādējādi Meža likumā būtu jāiestrādā attiecīgs regulējums par rīcību ar valstij piederošo un piekrītošo nemeža zemi, kas šobrīd atrodas valsts akciju sabiedrības „Latvijas valsts meži” faktiskā valdījumā. Nemeža zeme arī būtu nododama valsts akciju sabiedrības „Latvijas valsts meži” tiesiskajā valdījumā un tai būtu nosakāms tāds pats tiesiskais regulējums kā meža zemei. Vienlaicīgi būtu papildināma likuma „Par valsts un pašvaldību zemes īpašuma tiesībām un to nostiprināšanu zemes grāmatās” 8.panta ceturtā daļa, nosakot, ka uz valsts vārda Zemkopības ministrijas personā ierakstāma arī valstij piekrītošā nemeža zeme.
11. Izvērtējot valsts lomu un atbildību par sabiedrības ekoloģisko un sociālo interešu realizāciju, darbā konstatēts, ka valsts pilnvarām jābūt noteiktām gan attiecībā uz meža īpašuma apsaimniekošanu (kā tas ir šobrīd), gan citu sabiedrības interešu ievērošanas nodrošināšanu. Tādējādi nepieciešams papildināt Meža likuma 2.panta pirmo daļu vai izstrādāt jaunu šī panta daļu, ietverot šādu regulējumu:

„Papildus meža īpašnieka funkcijai valsts ilgtspējīgas meža apsaimniekošanas nodrošināšanā pilda arī publisko tiesību funkcijas, kas ietver meža politiku, programmu, stratēģiju un normatīvo aktu izstrādāšanu, tiesību normu piemērošanu, sadarbību ar sabiedrību tiesību uz labvēlīgu vidi īstenošanas nodrošināšanā.”

12. Gadījumos, kad privātpersona, izdarot meža apsaimniekošanu un izmantošanu reglamentējošo normatīvo aktu pārkāpumu, radījusi mežam zaudējumus, kas pārsniedz piecu minimālo mēnešalgu kopsommu, saskaņā ar Meža politikā noteiktajiem mērķiem jāīsteno valsts meža zemju kopplatības palielināšana, pārņemot privātpersonu meža zemes valsts akciju sabiedrības „Latvijas valsts meži” valdījumā. Šāds tiesiskais regulējums būtu iestrādājams Meža likumā, papildinot šo normatīvo aktu ar 51.pantu šādā redakcijā:

„Ja meža apsaimniekošanu un izmantošanu reglamentējošo normatīvo aktu pārkāpuma rezultātā mežam nodarīto zaudējumu apmērs pārsniedz tai laikā Latvijas Republikā noteikto piecu minimālo mēnešalgu kopsommu, tad zaudējumu piedziņa tiek vērsta uz pārkāpēja īpašumā vai tiesiskajā valdījumā esošo meža zemi, nododot visu zemi vai tās daļu valstij. Valstij pārņemot meža zemi mežam nodarīto zaudējumu atlīdzināšanai šajā procesā jāievēro samērīguma princips.

Meža zemes vērtību nosaka neatkarīgs eksperts pēc tirgus vērtības attiecīgajā reģionā. Ja pārkāpējs vai valsts akciju sabiedrība „Latvijas valsts meži” nepiekrīt noteiktajai meža zemes vērtībai, tad to nosaka tiesa.”

Par vides tiesību instrumentiem:

13. Darbā izpētīts vides tiesību instrumentu pielietojums Latvijā, secinot, ka šo instrumentu pilnveidošanas procesā jāorientējas uz tradicionālo tiesās regulācijas jeb komandas un kontroles instrumentu kombinēšanu vai aizstāšanu ar brīvprātīgās vienošanās instrumentiem un ekonomikas instrumentiem. Darbā izpētītas konkrētas iespējas šo instrumentu pielietojumam meža nozarē;
14. Vides līgumi meža nozarē var tikt izmantoti īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vai mikroliegumu veidošanai un kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem šajās teritorijās apmēra noteikšanai un piemērošanai, kā arī mežaudzes atjaunošanas pienākuma īstenošanai, slēdzot tos reizē ar apliecinājuma koku ciršanai saņemšanu;
15. Administratīvie līgumi kā jauns tiesību institūts praksē Latvijā vēl netiek plaši piemērots, šo līgumu tiesiskais regulējums vērtējams kā vispārīgs, kas neveicina tā piemērošanu vides tiesībās. Lai uzsāktu kopīgās regulācijas vides līgumu slēgšanu administratīvo līgumu formā, vides līgumu tiesiskais regulējums būtu iekļaujams Vides aizsardzības likumā, pirmkārt nosakot ar vides līgumu palīdzību sasniedzamos vides aizsardzības mērķus, otrkārt, nosakot institūciju (-as), kura tiesīga izvērtēt vides līguma piemērotību konkrētās situācijas risināšanai un noslēgt vides līgumu valsts vārdā vai dot uzdevumu to darīt citai institūcijai. Ņemot vērā vides līgumu būtību un mērķi, būtu jāpārveido Ministru kabineta 2000.gada 25.jūlija noteikumi Nr.247 “Līgumu slēgšanas kārtība īpaši aizsargājamo dabas teritorijas aizsardzības nodrošināšanai” vai jāizstrādā jauni uz Vides aizsardzības likuma normām pamatoti Ministru kabineta noteikumi. Šajos Ministru kabineta noteikumos pamatvilcienos jāregulē vides līgumos ietveramais saturs: priekšmets, pušu tiesības un pienākumi, termiņi, tiesiskās atbildības jautājumi, monitoringa veikšana;
16. Izdarot grozījumus likumā “Par nekustamā īpašuma nodokli”, nekustamā īpašuma nodokļa atlaide, kas šobrīd noteikta par īpašumā esošām mežaudzēm līdz noteiktam to vecumam, būtu dažādojama atkarībā no tā, vai meža īpašnieks vai tiesiskais valdītājs veicis tikai meža atjaunošanu vai arī tā kopšanu. Ja veikta tikai meža atjaunošana, nekustamā īpašuma nodokļa atlaide piemērojama 50 procentu apmērā, ja pēc tam veikta arī mežaudzes kopšana, nodokļa atlaide palielināma līdz 100 procentu apmēram, bet, ja mežaudze pēc tās atzīšanas par atjaunotu iznīkusi, nodokļa atlaide atceļama. Mežaudzes iznīkšanas gadījumā iepriekš saņemtā nodokļa atlaide no tās saņēmēja nebūtu piedzenama

par labu valstij, jo nav iespējams precīzi identificēt brīdi, kurā mežaudze iznīkusi, līdz ar to nav iespējams atbilstoši noteikt piedzenamās summas apmēru;

17. Depozītu –atmaksas sistēma kā viens no ekonomikas instrumentiem, kas tika pielietots Latvijā meža atjaunošanas īstenošanai līdz 2000.gadam, būtu jāatjauno, pielietojot Administratīvā procesa likumā reglamentēto aizvietotājizpildi kā mehānismu meža atjaunošanas nodrošināšanai;
18. Darbā konstatēts, ka pašvaldība tās teritorijā esošo mežu apsaimniekošanu un izmantošanu var ietekmēt ar teritorijas plānošanas starpniecību. Izpētīts, ka teritorijas plānojums vietējās pašvaldības līmenī tiek pieņemts kā pašvaldības saistošie noteikumi – normatīvais akts, bet pēc savas būtības tas atbilst administratīvajam aktam. Izdodot teritorijas plānojumu kā administratīvo aktu, netiktu samazināts tā saistošais spēks, bet tiktu paplašinātas sabiedrības tiesības vērsties tiesā, ja teritorijas plānošanas procesā būtu aizskartas sabiedrības tiesības uz labvēlīgu vidi;
19. Meža apsaimniekošanas plānošana pieder pie plānošanas instrumentiem. Tiesiskā regulējuma pilnveidošanas nolūkā nepieciešams papildināt Ministru kabineta 2003.gada 15.aprīļa noteikumus Nr.169 “Meža valsts reģistra informācijas aprites noteikumi” ar atsevišķu sadaļu, nosakot kritērijus un kārtību meža apsaimniekošanas plāna izstrādāšanai, jo meža apsaimniekošanas plāns kalpo kā viens no priekšnoteikumiem valsts un Eiropas Savienības finansējuma vai līdzfinansējuma saņemšanai mežsaimniecības attīstībai. Tiesiskajā regulējumā jāuzsver, ka meža apsaimniekošana bez koku ciršanas ietver arī citus, vides aizsardzībai atbilstošākus meža izmantošanas veidus. **Būtiski ir noteikt meža apsaimniekošanas plāna pieņemšanas procesuālo kārtību, paredzot, ka Valsts meža dienesta amatpersonas pārbauda šī dokumenta atbilstību situācijai dabā un pieņem lēmumu par šī dokumenta spēkā stāšanos vai uzlabošanas nepieciešamību.**

Pētījuma rezultātu publiskošana

Promocijas darba pētījuma rezultāti un galvenās pamatnostādnes atrodamas sekojošās autores publikācijās:

1. Līga Menģele – Stillere **Vides līgumi Eiropas Savienībā un Latvijā**. *Likums un Tiesības*, 8.sējums, nr.4 (80), aprīlis, 2006;
2. Līga Menģele **Forest Ownership in Latvia**. *Proceedings of the Third International Symposium „Experiences with New Forest and Environmental Laws in European Countries with Economies in Transition*, Jundola, Bulgaria, June 2001; Jointly Organized by the IUFRO³ Research Group 6.1300 and the USDA Forest Service, Zurich, 2002, 86. – 94.lpp.;

³ IUFRO - International Union of Forestry Research Organizations (Starptautiskā mežzinātņu organizāciju apvienība)

1. Līga Menģele **Major Restrictions Imposed by Law on Forest Management and Utilization.** *Proceedings of the 4th International Symposium "Experiences with New Forest and Environmental Laws in European Countries with Economies in Transition,* Jaunmokas, Latvia, August 2002; Organized by the IUFRO Research Group 6.13.00, Zurich, 2003, 72. – 76.lpp.;
2. Līga Menģele **Contradictions Between the Public and Private Interests in Nature Protection and Compensations in Latvia.** *Proceedings of 5th International Symposium "Legal aspects of European Forest Sustainable Development",* Židlochovice, Czech Republic; Organized by the IUFRO Research Group 6.13.00, Jilovište – Strnady, Forestry and Game Management Research Institute, 2004, 116.-120.lpp.
3. Līga Menģele **Tiesību jaunrade meža nozarē.** *Starptautiskās zinātniskās konferences „Personība. Laiks. Komunikācija. Tiesības, Vēsture un Kultūrvēsture” materiāli.* Rēzekne, 27. – 28. 02. 2003., Rēzekne 2003, 38. – 43.lpp.;
4. Līga Menģele **Valsts meža zemes atsavināšanas tiesiskās problēmas.** *Latvijas Universitātes Raksti. Sociālās zinātnes.* 665.sējums. Doktorantu raksti, 2003, 240. – 253.lpp.

Par promocijas darba pētījuma rezultātiem autore referējusi sekojošās konferencēs:

1. Starptautiskajā zinātniskajā konferencē “Personība. Laiks. Komunikācija.” Latvijā, Rēzeknē, kura notika 27.02.-28.02.2003., prezentēts darbs par tēmu “Tiesību jaunrade meža nozarē”;
2. IUFRO 6.13.00 grupas organizētajā 5. Starptautiskajā simpozijā par Eiropas mežu ilgtspējīgas attīstības juridiskajiem aspektiem Čehijā, Židlochovicē, kurš notika 29.05. – 01.06.2003., prezentēts darbs par tēmu “Pretrunas starp publiskajām un privātajām interesēm privāto mežu apsaimniekošanā”;
3. XII Pasaules mežsaimniecības kongresā Kanādā, Kvebekā, kurš notika 21.09.-28.09.2003., prezentēts darbs par tēmu “Zemes īpašums, tiesības un izmantošana”;
4. IUFRO 6.13.00 grupas organizētajā 7. Starptautiskajā simpozijā par Eiropas mežu ilgtspējīgas attīstības juridiskajiem aspektiem Serbijā, Zlatiborā, kurš notika 11.05.-15.05.2005., prezentēts darbs par tēmu “Administratīvā procesa loma meža nozarē”;
5. XXII IUFRO Pasaules kongresā Austrālijā, Brisbanē, kurš notika 08.08.-13.08.2005., postera prezentācija par tēmu “Pretrunas starp divām cilvēka tiesībām meža nozarē: tiesībām uz īpašumu un tiesībām uz vidi”.